

KS. RYSZARD KAMIŃSKI

NORMATYWNY I PRAKTYCZNY WYMIAR HASEŁ LEKSYKONU TEOLOGII PASTORALNEJ

Koncepcja teologii pastoralnej, zwanej też praktyczną, ulega ciągłemu rozwojowi. Wynika to z praktycznego charakteru tej dyscypliny i jej związku ze zbawczą działalnością Kościoła w określonym miejscu i czasie. Ważny etap rozwoju osiągnęła teologia pastoralna po Soborze Watykańskim II. Wszystkie dokumenty soborowe, a zwłaszcza Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* i Konstytucja o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* otworzyły przed teologią pastoralną nowe perspektywy i zadania, wytyczyły nowy styl i metodę prowadzenia refleksji teologicznopastoralnej. W kontekście nauczania soborowego istnieje potrzeba takiego zrozumienia i prowadzenia działalności i refleksji pastoralnej, która odpowiada tajemnicy Kościoła odczytanej na ostatnim Soborze. Soborowe spojrzenie na Kościół i na rolę Ludu Bożego w Kościele i w świecie współczesnym wywarło duży wpływ na nowy sposób prowadzenia refleksji teologicznopastoralnej i odnowę działalności duszpasterskiej Kościoła.

1. NORMATYWNY I PRAKTYCZNY CHARAKTER TEOLOGII PASTORALNEJ

Teologia pastoralna wyróżnia się spośród innych dyscyplin teologicznych orientacją egzystencjalną i praktyczną. Ponieważ nauki praktyczne nie są przeciwieństwem nauk „teoretycznych” w takim znaczeniu, jakoby te ostatnie nie miały nic wspólnego z praktyczną działalnością, a te pierwsze nie wymagały

teorii, przeto teologia pastoralna jest także nauką normatywną. Jako nauka również normatywna, tworzy ona zespół zasad, norm, modeli teologicznych, którymi Kościół, wspólnoty religijne i ich reprezentanci powinni kierować się w różnych dziedzinach aktywności eklezjalnej. Aspekty: normatywny i praktyczny poznania naukowego stanowią w teologii pastoralnej zwartą całość. Nie można bowiem konstruować zasad i modeli działalności eklezjalnej bez uprzedniej naukowej refleksji nad rzeczywistością i podstawami jej oceny¹

Specyfika teologii pastoralnej polega na tym, że zasady, wnioski i dyrektywy pastoralne czerpie ona z dwóch źródeł: Objawienia Bożego i Magisterium Kościoła, ale także z doświadczenia ludzi i poszczególnych grup religijnych. Dlatego pierwszym zadaniem teologii pastoralnej jest opracowanie teologicznych zasad określających realizację zbawczej działalności Kościoła we współczesnym świecie. Najpierw więc teologia pastoralna poznaje, jakie wymogi stawia Objawienie Boże i nauczanie Kościoła realizacji działalności zbawczej Kościoła, czyli co ma czynić Kościół, w świetle prawd i zasad objawionych, na różnych szczeblach działalności duszpasterskiej. W świetle wspomnianych zasad teologia pastoralna prowadzi badania nad poszczególnymi formami działalności zbawczej Kościoła, aby ocenić wartość form aktualnie stosowanych i sformułować wskazania na przyszłość.

Ważne dla teologii pastoralnej jest pytanie, czy Kościół, aktualizujący swoją działalność w określonych warunkach miejsca i czasu, realizuje w swoich sposobach działania, celach, w osiągniętych rezultatach i w życiu jego członków – zbawczą misję, do której został powołany. W poszukiwaniu odpowiedzi na te pytania teologia pastoralna odwołuje się do Objawienia Bożego, nauczania Kościoła i nauk teologicznych, zwłaszcza eklezjologii, oraz z drugiej strony do współczesnej sytuacji, która może być badana metodami socjologicznymi, psychologicznymi, pedagogicznymi itd. Badania teologiczno-pastoralne muszą opierać się na znajomości rzeczywistości, podlegającej ciągłym zmianom²

2. STOSUNEK TEORII I PRAKTYKI KOŚCIELNEJ

Kluczową dla teologii pastoralnej sprawą jest zachowanie równowagi wymiaru normatywnego i praktycznego. Wiąże się to ze stosunkiem teorii

---

¹ R. Kamiński. *Wprowadzenie do teologii pastoralnej*. W: *Teologia pastoralna*. Red. R. Kamiński. T. 1: *Teologia pastoralna fundamentalna*. Lublin 2000 s. 12-21.

² Zob. J. Majka. *Metodologia nauk teologicznych*. Wrocław 1981 s. 208.

i praktyki w teologii pastoralnej. Wezwaniem do przemyślenia wzajemnego stosunku teorii³ i praktyki kościelnej⁴ jest, z jednej strony, sekularyzacja współczesnych społeczeństw, pozbawionych często wrażliwości na racje teologiczne i nieuwzględniających stanowiska Kościoła, z drugiej strony zaś bardziej krytyczne niż dawniej podejście ludzi do wszelkiej teorii i praktyki. Wreszcie ważnym czynnikiem jest istniejąca od wielu lat współpraca teologii pastoralnej z naukami prakseologicznymi, zajmującymi się działalnością człowieka. Do nich należy: prakseologia, teoria organizacji i zarządzania, psychologia, socjologia, pedagogika itd.⁵

W przeszłości niedostatecznie doceniano problem wzajemnego stosunku teorii i praktyki kościelnej. W podejściu do tego zagadnienia występowały uprzedzenia albo uproszczenia. W sposobie traktowania tego zagadnienia występowały dwie skrajne tendencje. Pierwsza z nich głosiła prymat teorii nad praktyką. Dominowała przez długi okres w teologii i częściowo występuje jeszcze dzisiaj. Przedstawiciele tej tendencji traktowali teorię teologiczną jako wartość samą w sobie⁶ Druga skrajna tendencja narzucała prymat praktyki nad teorią. Przy takim podejściu przejściową praktykę czyniono czymś przesadnie ważnym⁷

Historia, a także doświadczenia współczesne wskazują, że wszelkie próby podporządkowania albo nadrzędnego traktowania teorii lub praktyki były wypaczeniem teologii pastoralnej i są obecnie niedopuszczalne. Skrajne próby rozwiązywania tego problemu są zawsze szkodliwe dla działalności Kościoła i teologii pastoralnej. Nie może być wyższości jednego elementu nad

---

³ Sposób rozumienia „teorii kościelnej” jest wieloznaczny. W teologii pastoralnej najczęściej przyjmuje się, że jest to zespół wypowiedzi normatywnych, zdeterminowanych słowami i czynami Chrystusa. Te normy określały historyczne urzeczywistnianie się Kościoła, one także inspirowały współczesną działalność Kościoła w świecie. W tym znaczeniu teoria działalności kościelnej ma charakter teologiczny. Zob. T. Neufeld. *Das Theorie-Praxis Problem als Anfrage an die Praktische Theologie*. „Franziskanische Studien” 61:1979 s. 213-216.

⁴ Mówiąc o praktyce kościelnej, ma się na uwadze nie tylko oficjalną działalność Kościoła, wykonywaną przez tych, którzy pełnią w Kościele urzędy. Odnosi się to także do czynności kościelnych wszystkich członków Kościoła. Por. Neufeld, jw. s. 214-215; N. Greinacher. *Das Theorie-Praxis Problem in der Praktischen Theologie*. W: F. Klostermann, R. Zerfass. *Praktische Theologie heute*. München–Mainz 1974 s. 104.

⁵ Por. R. Zerfass. *Praktische Theologie als Handlungswissenschaft*. W: Klostermann, Zerfass. *Praktische Theologie heute* s. 164-165.

⁶ Greinacher, jw. s. 109-110.

⁷ Por. N. Mette. *Theorie der Praxis. Wissenschaftsgeschichtliche und methodologische Untersuchungen zur Theorie-Praxis-Problematik innerhalb der praktischen Theologie*. Düsseldorf 1978 s. 292-316.

drugim, ponieważ teoria i praktyka w teologii pastoralnej nie są przeciwstawne ani nie stoją obok siebie czy naprzeciw siebie, ale stanowią dwubiegunową i zróżnicowaną rzeczywistość. Przy występowaniu dwubiegunowej zależności teorii i praktyki każda próba ukazania dominacji jednego z tych elementów będzie daremna, niezależnie od tego, z której strony była by podniesiona. Każda jednostronna refleksja zakłóca równowagę w tej dziedzinie, ponieważ przeciwstawia obustronnie uwarunkowana rzeczywistość teologicznej teorii i kościelnej praktyki. Oparcie się teologii pastoralnej na życiu i słowach Chrystusa chroni przed takim jednostronnym podejściem. Chrystus nie wychodził z czystej teorii jako oderwanej idei abstrakcyjnej, ale w kontekście z rzeczywistością pełnił posłannictwo zbawcze⁸

3. CAŁOŚCIOWE PODEJŚCIE TEOLOGICZNOPASTORALNE

Doktrynalny i duszpasterski wymiar życia Kościoła nie tylko nie przeciwstawiają się sobie, ale są komplementarne i wręcz niezbędne jeden drugiemu. Chodzi w nich o zrozumienie jednej i tej samej rzeczywistości: tajemnicy Boga w jego transcendencji i historycznej immanencji. Chociaż ostatni Sobór oddał sprawiedliwość „najgłębszej prawdzie wiary chrześcijańskiej, prawdzie Wcielenia, wiecznej prawdzie Boga, objawionej w codzienności historii człowieka”, to jednak „w nauczaniu teologicznym, w codziennych reakcjach duszpasterzy i wspólnot [...] nadal wyczuwa się utajone napięcie pomiędzy podejściem duszpasterskim i doktrynalnym” Daniel Bourgeois twierdzi, że 40 lat po zakończeniu Soboru „problem relacji pomiędzy podejściem doktrynalnym a duszpasterskim pozostał nadal otwarty w świadomości Kościoła, mimo iż nikt już nie kwestionuje istnienia tej relacji”⁹

Ze względu na wspomniane niedociągnięcia w rozumieniu i realizowaniu relacji „teoria teologiczna i praktyka kościelna” albo „doktrynalny i duszpasterski wymiar życia Kościoła” ludziom pracującym dzisiaj w Kościele często brakuje całościowego podejścia pastoralnego. Wielu z nich nastawionych jest albo na określone działania, albo na rozwiązywanie konkretnych problemów. Ludzie sprawujący urzędy w Kościele czy przedstawiciele różnych grup eklezjalnych poruszają kwestie różnych działań bądź problemów

⁸ R. Kamiński. *Teoria i praktyka we współczesnej teologii pastoralnej*. „Ateneum Kapitańskie” 75:1983 nr 444 z. 2 s. 261-265.

⁹ D. Bourgeois. *Duszpasterstwo Kościoła*. Poznań 2001 s. 9-10.

pastoralnych, rzadko zaś osiągają poziom całościowego podejścia w sprawie urzeczywistniania się Kościoła dzisiaj¹⁰

Wydaje się, że najczęstszym podejściem w dzisiejszym Kościele jest podejście czynnościowe, nastawione na działanie. Przy takim podejściu na spotkaniach rozważa się tylko kwestie praktyczne i najczęściej występujące kwestie organizacyjne, np. rozkład Mszy świętych, remont budynków kościelnych, formacja lektorów, zatrudnienie w parafii katechetów, organizowanie pielgrzymki, dnia chorych, Tygodnia Miłosierdzia itd.

Drugim rodzajem jest podejście tzw. problemowe, nastawione na rozwiązywanie określonych problemów teologicznopastoralnych. Wówczas zespół pastoralny, grupa religijna czy indywidualny katolik roztrząsa problemy związane ze strategią duszpasterstwa, planowaniem i realizacją poszczególnych form duszpasterstwa, podmiotu duszpasterstwa, stosunku duszpasterstwa i apostołstwa itd.

Trzecią możliwością jest podejście pastoralne problemowo-czynnościowe, zwane całościowym. Wychodząc z założenia, że między teorią i praktyką kościelną zachodzi jakościowa przemiana, w podejściu całościowym dąży się do zrównoważonego podejmowania i traktowania zagadnień dotyczących teorii i praktyki pastoralnej. Jest to zasadne, bo teoria potrzebuje sprawdzenia, ewentualnie odparcia jej przez praktykę, z kolei praktyka kościelna potrzebuje oceny w kontekście istniejącej teorii¹¹ Teoria zawiera normatywne założenia uzasadniające, a następnie wyjaśniające warunki realizacji. Praktyka wprowadza w życie teoretyczne modele oraz programy działania. W ten sposób teoria może być między innymi także bodźcem działania¹²

4. PROBLEMOWO-PRAKTYCZNY WYMIAR HASEŁ LEKSYKONU TEOLOGII PASTORALNEJ

Preferowane dzisiaj w teologii pastoralnej „całościowe” podejście do rzeczywistości eklezjalnej znalazło odbicie przy opracowywaniu haseł do *Leksykonu teologii pastoralnej* (LTP). Dlatego w 257 hasłach przedmiotowych z teologii pastoralnej i obszaru naukowego ściśle z nią związanego

---

¹⁰ S. B. Clark. *Budowanie wspólnot chrześcijańskich. Strategia odnowy Kościoła*. Wrocław-Kraków 1994 s. 12-15.

¹¹ Zob. Kamiński. *Teoria i praktyka we współczesnej teologii pastoralnej* s. 263.

¹² Zob. Neufeld, jw. s. 218.

zwrócono najpierw uwagę na ukazanie normatywnego wymiaru zagadnienia, koncentrując się na pojęciu, istocie, celu, podstawach, elementach lub wymiarach zagadnienia, aby potem przejść do jego praktycznego wymiaru, ukazując jego formy, środki, metody i zagrożenia, a nierzadko także historię danego zagadnienia.

Takie „całościowe” podejście pastoralne pozwoliło autorom haseł skupić się na zagadnieniu jako całości pastoralnej: normatywnej i praktycznej. Dzięki takiemu podejściu opracowane w LTP hasła są przejrzyste w swojej strukturze, wielowymiarowe i pogłębione w treści.

Podobnie w 126 hasłach osobowych zwracano uwagę na kluczowe fakty z życia naukowego, ale w równej mierze na przełożenie tych faktów na osiągnięcia merytoryczne (normatywne i praktyczne) w teologii pastoralnej. Pozwoliło to wydobyć w hasła osobowym szczególnie te akcenty które najlepiej wyraża wkład poszczególnych teologów-pastoralistów w rozwój teologii pastoralnej.

ZAKOŃCZENIE

Omawiany *Leksykon teologii pastoralnej* obejmuje całokształt zagadnień należących do teologii pastoralnej fundamentalnej i szczegółowej. Poszczególne hasła zostały ujęte syntetycznie i wszechstronnie, a w niektórych hasłach także interdyscyplinarnie. *Leksykon teologii pastoralnej* umożliwia zrozumienie poszczególnych zagadnień, odkrywa powiązania ich z innymi zagadnieniami, przedstawia różne ujęcia i kierunki, wskazuje na możliwości zastosowania poszczególnych rozwiązań w praktycznej działalności Kościoła oraz wskazuje na obszary wymagające dalszych badań.

BIBLIOGRAFIA

- Bourgeois D.: Duszpasterstwo Kościoła. Poznań: Pallotinum 2001.
- Clark S. B.: Budowanie wspólnot chrześcijańskich. Strategia odnowy Kościoła. Wrocław-Kraków: Wyd. Kairos 1994.
- Greinacher N.: Das Theorie-Praxis Problem in der Praktischen Theologie. W: F. Klostermann, R. Zerfass (Hrsg.). *Praktische Theologie heute*. München-Mainz: Kaiser 1974 s. 103-118.
- Kamiński R.: Teoria i praktyka we współczesnej teologii pastoralnej. „Ateneum Kapłańskie” 75:1983 nr 444 s. 261-268.

- Wprowadzenie do teologii pastoralnej. W: *Teologia pastoralna*. Red. R. Kamiński. T. 1. Lublin: Atla 2 2000.
- Majka J.: *Metodologia nauk teologicznych*. Wrocław: Wrocławska Księgarnia Archidiecezjalna TUM 1981.
- Mette N.: *Theorie der Praxis. wissenschaftsgeschichtliche und methodologische Untersuchungen zur Theorie-Praxis-Problematik innerhalb der praktischen Theologie*. Düsseldorf: Patmos 1978.
- Neufeld T.: *Das Theorie-Praxis Problem als Anfrage an die Praktische Theologie*. „Franziskanische Studien” 61:1979 s. 213 nn.
- Zerfass R.: *Praktische Theologie als Handlungswissenschaft*. W: F. Klostermann, R. Zerfass (Hrsg.). *Praktische Theologie heute*. München–Mainz: Kaiser 1974 s. 164-177.

THE NORMATIVE AND PRACTICAL DIMENSION OF THE ENTRIES
IN THE *LEXICON OF PASTORAL THEOLOGY*

Summary

Considering both the normative and practical dimensions is the key issue for pastoral theology in its theological-pastoral reflection.

A 'holistic' approach to ecclesial reality that is preferred in pastoral theology today has been reflected in the way particular entries in the *Lexicon of Pastoral Theology* are formulated. This is why in all the entries concerning objects attention has been paid to the presentation of the normative dimension, and then the definition goes on to present the practical dimension of the entry. Such an approach has allowed the authors of the entries to focus mainly on the aim and on the issue as a pastoral whole: normative and practical.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: teologia pastoralna, duszpasterstwo, teoria i praktyka kościelna, podejście problemowe czynnościowe, podejście całościowe, nauki prakseologiczne.

Key words: pastoral theology, pastorate, ecclesial theory and practice, problem-functional approach, holistic approach, praxiological sciences.